

TÉZISFÜZET

SERDÜLŐ ÉS IFJÚSÁGI KORÚ SPORTOLÓK
SPORTEGYESÜLETI NEVELÉSÉNEK NÉHÁNY
KÉRDÉSE
-KÉZI- ÉS KOSÁRLABDA UTÁNPÓTLÁS
EDZŐK EMPIRIKUS VIZSGÁLATÁNAK
TÜKRÉBEN-

GOMBOCZ GÁBOR

2008

1. A PROBLÉMA BEMUTATÁSA, A TÉMAVÁLASZTÁS INDOKLÁSA

A magyar társadalom pedagógiai működésmechanizmusairól meglehetősen bizonytalan ismereteink vannak. Kevés a tényszerű, tudományosan is értékelhető adat. A célokra, nevelési tartalmakra és a folyamatra vonatkozó ismereteink elsősorban az iskolában folyó nevelőmunkára vonatkoznak. Sokkal kevesebbet tudunk a családi nevelés tényleges gyakorlatáról, s alig ismerjük a nevelés egyéb színtereit. Így például a közismerten jelentős pedagógiai potenciált képviselő sportmozgalom tényleges nevelő hatásáról igen kevés információja van még az e szférában tevékenykedő pedagógusoknak is, s általánosítható adatokat a szélesebb pedagógiai közvélemény szinte egyáltalán nem ismer. Nyilvánvaló veszteség ez, hiszen a nevelés erőfeszítéseit a különböző színtereken csak akkor lehet egységes hatásrendszerre szervezni, ha ezeket tényszerűen feltáró kutatások eredményei is rendelkezésre állnak.

Az elmúlt évtizedek sportpedagógiai szakirodalma ugyan elég pontosan láttatta a sportban rejlő pedagógiai lehetőségek széles körét, az empirikus vizsgálatokkal azonban adós maradt. A nyugat-európai sportpedagógiai szerzők valamivel előbbre járva már a nyolcvanas évek elejétől jelentős erőfeszítéseket tettek a sportolók nevelésének tudományos eszközökkel történő minél alaposabb föltárására. Véleményünk szerint hasonló vizsgálatokra Magyarországon is szükség van. A pedagógiai erők hatékonyságának fokozása érdekében hazánkban is széles körű igényes empirikus vizsgálatokat kell végezni, amelyek biztos támpontokat szolgáltatnak a fontos sportpolitikai döntésekhez, az evvel kapcsolatos gazdasági intézkedésekhez. Természetesen szükség van továbbra is az egész sportmozgalom pedagógiai hatásrendszerének átfogó, árnyalt értelmezésére is, de különösen szükség van az egyes sportágak pedagógiai hozadékának mérlegelésére. Kettős feladatot kell megoldani: nevelni kell a sportolókat az elérendő sportcélok érdekében s egyúttal nevelni kell az általánosabban értelmezhető közösségi és egyéni célokért. E kettős feladatot csak a pedagógiai tények alapos ismeretében lehet jól szolgálni, ez pedig nem nélkülözheti a kutatási eredményeket.

A labdarúgás után hazánkban a kézilabda és a kosárlabda sportág a legelterjedtebb, legnépszerűbb. Különösen kedvelik őket a középiskolások. Ezekben a sportágakban az utánpótlás nevelésével kapcsolatban nem történtek még komolyabb pedagógiai vizsgálatok. Munkánkban erre vállalkozunk. Két vizsgálatunkban az utánpótlás-sport pedagógiai folyamatainak egyik főszereplőjét, az edzőt (személyiségét, gondolkodását, tevékenységének jellegzetességeit) állítjuk a középpontba.

A sportolók nevelésével foglalkozó szakirodalom mélyen gyökerezik a kultúrtörténetben. Már az ókori görög sport megteremtette a maga szakmai irodalmát, s ebben tekintélyes terjedelmű pedagógiai eszmefuttatások is megjelentek. Különösen sokat foglalkoztak az edzői erényekkel, az edzői hatékonyság kérdéseivel. A sporttal kapcsolatos nevelés újkori úttörői közül két fontos szerzőt feltétlenül ki kell emelni. A német Jahn a személyiség fejlesztésének sokoldalú lehetőségeire mutatott rá. A modern olimpiai mozgalom életre hívója és megteremtője a francia Coubertin az első sportpedagógiai tárgyú könyv szerzője már rendszeres sportpedagógiát írt, az ő XX. század eleji munkája e viszonylag új keletű alkalmazott pedagógiának az első összefoglaló műve.

A hetvenes évek közepétől sport és nevelés összefüggését tárgyaló összefoglaló munkák jelentek meg Európában. Ezek a sportpedagógiák a sportoktatás és a sportoló nevelésének kérdéseit többnyire együtt tárgyalják, s általában nagyobb teret szentelnek az előbbi kérdéskörnek. Főleg arról értekeznek, hogy miképpen lehet hatékonyan oktatni a sportmozgásokat.

A hetvenes évek elejétől sport és nevelés összefüggéseit a sportpedagógián kívüli tudományos gondolatmenetekben is vizsgálni kezdték. A sportpszichológia már nem csupán a teljesítménynövelés lehetőségeit kutatta, amikor az edző és sportoló kapcsolatait és közös tevékenységét vette górcső alá. A sportpszichológiához hasonlóan a sportszociológia is jelentős erőfeszítéseket tett a problémakör minél alaposabb, sokrétűbb láttatására. E két tudomány megközelítési módjának közös jellemzője, hogy a konkrét jelenségeket szigorú tárgyiassággal vizsgálja s e tárgyiasság eredményeképpen sok korábbi elvvel leszámol, másokat megerősít. A tengeren túli és nyugat-európai trend kis

késlekedéssel érvényesült hazánkban is. Hatására reálisabb sportszemlélet honosodott meg a szélesebb értelemben vett szakmai közvéleményben.

E fellengzőségektől mentes reálisabb sportszemlélet a sportpedagógiában is megerősödött, s egyúttal igény alakult ki az empirikus vizsgálatokon alapuló sportpedagógiai gondolkodásra. S noha jelentős tanulmányok is születnek, és jutnak el a szakmai olvasóközönséghez, a viszonylag szűk kutatói bázis nem tette lehetővé, hogy az empirikus sportpedagógia igazi áttörést hozzon, olyant például, amilyent a nyugat-európai hozott, és hoz folyamatosan. Míg ott az egyes sportágak és a különböző sportolói szintek és életkorok szinte folyamatos sportpedagógiai feltérképezése folyik, nálunk átfogó - egy-egy sportágra vagy életkori csoportra kiterjedő - vizsgálat még nem történt. Ez a hiány sürgető szükségé teszi az ilyen irányú erőfeszítéseket.

2. A KUTATÁSI TÉMA MEGHATÁROZÁSA

Hazánkban a legnépesebb sportolói csoportot a labdajátékosok alkotják. Közöttük is legnagyobb létszámmal a csapatsportok képviselői vannak jelen a sportéletben. E sportágak közül a legnagyobb hagyománya nálunk a labdarúgásnak, kézilabdának, kosárlabdának van. Mivel saját sportmúltam is e sportágcsoporthoz köt, a személyes érdeklődés és e sportágak hazai jelentősége is együttesen indokolták, hogy ebben a körben keressük vizsgálatunk tárgyát.

Munkánkban serdülő és ifjúsági korú (13-18 éves) sportolók nevelésének sportegyesületi gyakorlatát vizsgáljuk, de nem közvetlenül a sporttevékenységeket, hanem a nevelőmunka irányítóját, szervezőjét, az edzőt. Tekintettel arra, hogy a sportúzés különböző szintjein igen eltérő módon érvényesülnek az edzők és sportvezetők nevelési erőfeszítései, szükségesnek láttuk, hogy a vizsgálat viszonylag homogén sportolói csoport irányítóira terjedjen ki. Ezért eltekintünk az ún. szabadidős azaz hobbiszintű sportolók nevelőinek vizsgálatától, munkánkat az intenzívebb sporttevékenységet folytató versenyző utánpótlás tréneire koncentrálnak. Evvel a döntésünkkel lemondunk ugyan a jelentősebb létszámot foglalkoztató tömegsportról, azonban a sportutánpótlás nevelésének vizsgálata sok tekintetben ígéretesebb eredménnyel kecsegtet. Az élsport utánpótlásában még mindig számottevő ifjúsági tömegek érdekeltek, és az itt működő pedagógiai erők sokkal koncentráltabban fejtik ki hatásukat. Az élsport utánpótlás a kutatás számára más tekintetben is jobb terep: szervezettségével a vizsgálat számára kedvezőbb lehetőségeket biztosít. Az sem közömbös, hogy az élsport utánpótlásában feltárulkozó pedagógiai gyakorlat a tömegsport vizsgálatának módszertani alapjául szolgálhat.

Az edzőkhöz kötődő korosztály kiválasztásában az vezérelt bennünket, hogy a vizsgálandó személyek túl legyenek már a sportággal való ismerkedés első lépésein, azaz olyan gyerekek és ifjak legyenek, akiknek már számottevő sportági kötődésük van. Tekintve, hogy a szóban forgó sportágak rekrutációja a prepubertás korban és még előbb kezdődik, bevonhattuk volna a „minik” edzőit. Ez a 8-12 éves korcsoport még csak ismerkedik a sportággal, ezért számunkra kevésbé érdekesek ők, így nem gondoltunk edzőikre. Az ifjúsági koron túl levők pedig (18 évesnél idősebbek) már többnyire a felnőtt korosztályban játszanak,

itt pedig a pedagógiai interakciók egészen más természetűek, ezért a felső határt az ifjúsági kor felső határánál húztuk meg. A korosztály kiválasztásában az is szerepet játszott, hogy ily módon iskolához kötődő népesség (tehát ilyen szempontból is majdnem homogén csoportot) nevelésével kapcsolatos problémákat vizsgálhatunk, az ő edzőik lettek vizsgálataink célszemélyei.

Az említett labdajátékok közül vizsgálatunkat kettőre terjesztettük ki, a kézilabdára és a kosárlabdára. Kutatómunkánk fő kérdéseinek megfogalmazásához e két sportág részletesebb leírása elkerülhetetlenül szükségesnek látszik, ezért a szakirodalmi elemzés egy része ezt az összevetést szolgálja.

A neveléstudományi kutatásban az elmúlt évtizedekben egyre fokozódó érdeklődés mutatkozott a pedagógus személyisége iránt. Mintha pótolni akarta volna a tudomány a reformpedagógia első, a világháború végéig tartó időszakában elmulasztottakat (akkor a mellékszereplő nem volt érdekes a kutatás számára) s a még korábbi igen szerény érdeklődést. A hazai pedagógiai kutatás is –a nemzetközi trendet követve- igen nagy elánal vetette magát a témába. Igen jól mutatja ezt a fokozott érdeklődést, hogy az ELTE Neveléstudományi Tanszékének munkatársai két nagyobb volumenű közös kutatásra is vállalkoztak ebben a problémakörben, s eredményeiket közre is adták két sikeres kötetben. A szerény volumenű sportpedagógiai kutatás is egyik fő csapásirányának ill. tájékozási pontjának a pedagógus személyiségét ill. tevékenységét jelölte ki.

A sportpálya pedagógusa az edző. Az iskolában folyó nevelőmunka analógiájára – ahol is a pedagógus vizsgálata középpontba került - a sportban is azt lehetett és lehet várni az edző vizsgálatától, hogy az eddigénél többet tudhatunk meg magáról a nevelési folyamatról.

A két népszerű labdajátékban, a kézi,- és kosárlabdában nem történt még komolyabb vizsgálat az utánpótlásban dolgozó edzőkről. Kutató munkánk kiindulási pontja az volt, hogy - folytatva az edzőkkel kapcsolatos, nem sportághoz kötött elemzéseket - e két sportág sajátos helyzetét, feladatait, hagyományait lehetőség szerint messzemenően figyelembe véve tárjunk föl néhány fontos, a nevelőmunka szempontjából jelentősnek ítélt edzői személyiségbeli és a személyiséggel összefüggésbe hozható tényezőt.

Ilyennek tartottuk a neveléssel és a neveltekkel kapcsolatos gondolkodást, értékítéleteket, a sportról, az utánpótlás korúak sportjáról kialakult véleményeket, a sportághoz, a sportági sikerességhez való viszonyt, a minket érdeklő utánpótlás korú sportolókhöz való viszonyt, az edzői ambíciókat, a nevelőmunka hangsúlyaira vonatkozó véleményt.

Úgy véltük, hogy ezeknek a kérdéseknek a föltárásával jobban megismerhetjük a 13-18 éves korú kézi-, és kosárlabda játékosok nevelésének sportbeli folyamatait, jellegzetes problémáit. Az eddigieknél jobban értelmezhetjük a sportbeli nevelés akcióit és eredményeit a korosztályra vonatkozó teljes pedagógiai hatásrendszer egészében is.

A kutatás hasznot ígért a vizsgált sportágakban a nevelői tudatosság fokozása tekintetében és az edzőképzés feladatainak pontosabb meghatározásában is.

3. A KUTATÁS KONKRÉT CÉLJAI

Összefoglalva a fentebb bemutatottakat a disszertációban ismertető kutatás konkrét céljai a következőkben írhatók le:

1. Feltárni az utánpótlás edzők nézeteit a gyerekekkel és sportolókkal kapcsolatban
2. Megállapítani, hogy az edzők gyermek- illetve sportolóképe rendszerbe szerveződik-e, ha igen, mi jellemzi azt.
3. Feltárni, hogy mi jellemzi az edzők neveléssel kapcsolatos nézeteit, mi a tartalma az edzők nevelési nézeteinek.
4. Megállapítani a 3. pont vonatkozásában, hogy összefüggő, koherens nézetrendszerekről beszélhetünk-e.
5. Megállapítani, hogy milyen pedagógiai feladatok, problémák állnak az edzői pedagógiai gondolkodás előterében.

4. A DISSZERTÁCIÓBAN FELDOLGOZOTT VIZSGÁLATOK ELŐZETES BEMUTATÁSA

A kutatás két vizsgálat anyagát fogja át. Az azonos probléma köti össze a két – egymástól elkülönülő- vizsgálatot, melyet a disszertáció címében meghatároztunk: serdülő és ifjúsági korú sportolók sportegyesületi nevelésének kérdései – kézilabda és kosárlabda utánpótlás edzők empirikus vizsgálatának tükrében. Az azonos problémakörön túl közös tényező a bemutatandó két vizsgálatban az is, hogy mindegyik esetében már kipróbált, felhasznált vizsgálati eszközökkel gyűjtöttük adatainkat.

Szakirodalmi tájékozódásunk és személyes tapasztalataink alapján a kutatás első fázisában az alábbi fontosnak vélt kérdésekre kerestünk válaszokat:

1. Milyen az edzők gyermek- és ifjúságképe?
2. Hogyan vélekednek a nevelői szerepről, milyen a nevelés felfogásuk?
3. Mi jellemzi az edzők neveléssel kapcsolatos nézeteit?
4. Miként vélekednek az utánpótlás-sport társadalmi feladatairól?

Ennek az első kérdéscsoportnak a megválaszolására az alábbi feltételezéseket fogalmaztuk meg. (A dolgozat bevezető részében csak az általános feltételezéseket közöljük, az egyes vizsgálatok bemutatása ad majd lehetőséget a konkrét hipotézisek ismertetésére.)

(Első vizsgálat)

1. Az edzők gyermek- és ifjúságképe lényeges kérdésekben megegyezik az iskolában dolgozó pedagógusokéval.
2. Az edzők nevelés felfogása (jelentősen) eltér az iskolában dolgozó pedagógusokétól.

A pedagógusok pedagógiája című kutatási beszámoló kötet (2001 szerk. Golnhofér E. és Nahalka I.), mely jelentős erőket mozgósított a magyar pedagógusok pedagógiai gondolkodásának feltárására, kézzelfogható tényekkel mutatta be a tanítók, tanárok neveléssel kapcsolatos nézeteit. Ezek a friss tudományos tények jó viszonyítási alapnak ígérkeztek saját kérdéseink megválaszolására. Kézenfekvő volt, hogy az ELTE kutatócsoportja által használt módszert, a strukturált interjút használjuk. Interjú vázlatukból átvettük

a „háttérinformációk”, „az iskola társadalmi feladatai”, „a neveléssel kapcsolatos hitek” és a „gyermekkép” problémakörök kérdéseit. Az iskolára vonatkozó kérdéseket a sportegyesületre adaptáltuk, s további –értelemszerű- kisebb változtatásokat végeztünk. Az így nyert –mintegy harminc kérdést tartalmazó- interjúvázzlatot ötven – ötven, véletlen mintavétellel kiválasztott, a meghatározott korosztály nevelésével foglalkozó kézi- ill. kosárlabda edzőre terjesztettük ki.

Arra is kíváncsiak voltunk, hogy az edzők pedagógiai gondolkodásának előterében milyen problémák állnak, hogy tartják számon pedagógiai feladataikat. Tudni szeretnénk volna, hogy a szakmai pedagógiai tennivalók mellett megjelennek-e az általános embernevelés problémái is, s ha igen, milyen arányokban, milyen konkrét, nevén nevezhető értéktartalommal.

(Második vizsgálat)

Feltételeztük, hogy a számon tartott pedagógiai problémák döntően a sportszakmai eredményességgel függenek össze.

Feltételeztük továbbá, hogy kisebb intenzitással ugyan, de megjelennek az általános embernevelés problémái is.

Feltételeztük azt is, hogy a két labdajáték edzői között a problémák megjelenítésében nincs lényeges különbség.

Kérdéseink megválaszolására egy fogalmazványt írtunk a mintába bevont ötven - ötven edzővel az alábbi címen: Utánpótlás edző vagyok kézilabdában. (illetve kosárlabdában) A feladatot avval a szűkszavú utasítással adtuk ki, hogy „Írjon fogalmazványt edzői tevékenységéről, problémáiról!” Úgy véltük, hogy ebben a feladathelyzetben a vizsgálati személyek a szakmai gondolkodásuk előterében álló problémákat jelenítik meg, s ezekből következtetni lehet értékpreferenciáikra, elkötelezettségeikre stb.

Második vizsgálatunk módszere a kvalitatív tartalomelemzés. Úgy véltük, hogy evvel a módszerrel föltárhatókká válnak az utánpótlás edzők pedagógiai gondolkodásának előtérben álló elemei, a fogalmazványok megjelenítette közvetlen és közvetett üzenetek.